

УДК 94(282.3)

Н. Я. Петрів

ВИДАВНИЧО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У 20–30-х рр. ХХ ст. ЯК СКЛАДОВА МІСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано місійно-просвітницьку діяльність євангельських та баптистських громад в Галичині та на Волині у складі II Речі Посполитої. Розглянуто діяльність іноземних християнських місій, що діяли в регіоні. Відтак, розглянуто євангельсько-баптистську періодику, що була поширена на теренах сучасної Західної України у 20-30-х рр. ХХ ст. Наприкінці автором проаналізовано вплив конфесійної періодику на освіту послідовників євангельського християнства та баптизму в Галичині та на Волині.

Ключові слова: баптисти, євангелісти, місії, Західна Україна, II Річ Посполита.

Україна є поліконфесійною країною, де поруч із Традиційними Церквами: Католицькою (в обох її обрядах) та Православною співіснують та активно діють різноманітні протестантські деномінації. Чільне місце серед яких займає євангельсько-баптистське братство. Однак, якщо про історію виникнення, розвитку та діяльності останнього на південних та у центральних регіонах країни наприкінці ХІХ, першій половині ХХ століть завдяки систематичним історичним розвідкам та дослідженням відомо доволі багато, то діяльність євангельських та баптистських громад у Західній Україні (головно в Галичині та на Волині) на початковому етапі свого існування (20-30-х рр. ХХ ст.) й надалі залишається майже недослідженою, щоправда Ліна Бородинська, дослідниця євангельського руху на Волині у своїх статтях згадує про місіонерську діяльність останніх на волинських землях. У статті спробуємо коротко на основі опрацьованого нами матеріалу представити основну місійну та просвітницьку діяльність євангельсько-баптистських громад та організацій в регіоні у 20-30-х роках ХХ ст.

Євангельсько-баптистський рух у Галичині і на Волині поширював своє віровчення значною мірою завдяки активній місіонерській і проповідницькій діяльності серед місцевого населення. Її успіху сприяли європейські місії та їх працівники, що активно діяли в усіх регіонах Польщі. Серед цих місій найвідомішими в Європі у 20–30-х рр. були Баптистське товариство внутрішньої місії (з центром у Варшаві, найстаріше у Польщі, засноване ще в кінці ХVІІІ ст.), Німецька баптистська місія (Гамбург, заснована Й. Онкеном), Місія “Світло на Сході” (Гамбург, засноване 1920 р. баптистами – емігрантами з Росії Я. Крекером і В. Жаком), Російське місіонерське товариство (Лондон, з 1917 р., очолюване Б. Геце), Європейська християнська місія в Польщі (Варшава, початок ХХ ст.), адвентистське Міжнародне трактатне товариство (з 1884 р., діяло спочатку у Базелі, потім – Гамбурзі, активно співпрацюючи з іншими пізньопротестантськими течіями). Ці місії мали свої філії у II Речі Посполитої, головно, Лодзі, Варшаві, Данцігу (Гданську).

Вже від середини 1920-х рр. громади баптистів і євангельських християн в Галичині і на Волині систематично запрошували європейських місіонерів, які допомагали у створенні місцевих біблійних, регентських, місійних курсів. Матеріальна підтримка закордонних жертводавців з дружніх громад дозволяла пізньопротестантським спільнотам у Західній Україні проводити як церковну, так і позацерковну, зокрема просвітницьку, видавничу, харитативну діяльність, що була спрямована не лише на одновірців, а й вірних інших конфесій, на місцеве населення, передусім нужденне. Завдяки партнерським контактам із закордонними організаціями майбутні пастори і проповідники із Західної України отримали можливість навчатись у провідних баптистських школах Європи. Зусиллями міжнародних організацій відкрито найбільшу баптистську семінарію Східної Європи у Лодзі, що готувала пасторів і місіонерів, а також (при своїх короткострокових курсах) освітан, видавців, керівників гуртків молоді, хорового співу, рукоділля.

Зарубіжні місіонери, водночас, отримували підтримку місцевих євангельсько-баптистських союзів (насамперед, Союзу слов'янських баптистів у Польщі, Союзу зборів євангельських християн і баптистів у Польщі, Союзу слов'янських баптистів у Польщі та ін.) у організації місійних поїздок по селах і містах Західної України. Під час цих мандрівок місіонери іноді проводили публічні диспути з католицькими і православними священиками, поширювали літературу зарубіжних видавничих центрів. Були випадки проповідування місіонерами під час водних хрещень, на які запрошувались мешканці навколишніх населених пунктів, приваблювані, зокрема, музичними програмами, безкоштовною роздачею Біблії та релігійної літератури. У такий спосіб баптистські місіонери отримували нагоду звертатись не лише до новонавернених і охрещених, а й до усіх присутніх. Такий метод євангелізації почасти досягав поставленої мети.

Ефективним засобом поширення учень баптистів і євангельських християн стала видавнича діяльність. Так, за допомогою Міжнародного трактатного товариства 1922 р. у Лодзі засновано Видавниче товариство “Компас” (проіснувало до кінця 1939 р.). Його головним завданням було, насамперед, забезпечення протестантських громад духовною літературою, водночас йшлося також про друк видань, необхідних для місійної діяльності. Чільне місце в його роботі зайняла підготовка релігійних часописів. Саме видавництву “Компас” належить випуск баптистських журналів “Християнин” (виходив у Варшаві в 1923–1934 рр., редактор С. Барткевич) і “Маяк” (Лодзь 1922–1939, редактор Б. Геце, активні дописувачі – відомі євангельсько-баптистські лідери Східної Європи В. Марцинковський та І. Проханов) [1]. Попри те, що ці журнали виходили російською мовою, їх пріоритетною читацькою аудиторією, про що, наприклад, офіційно зазначила редакційна колегія часопису “Маяк”, були мешканці Західної України. Від 1925 р. на сторінках

“Маяка” з’явилась рубрика “Український відділ”, присвячена висвітленню життя українських баптистів і євангельських християн.

Загалом, більшість протестантських часописів у II Речі Посполитій того часу, що були розраховані для віруючих східних кресів, видавались російською мовою. Серед тих, що виходили у польських містах, досить популярними були, зокрема, баптистські журнали “Гость” (Варшава, 1919–1939 рр. спочатку за редактуванням В. Гусарука, згодом – Л. Яскова; у редакційному зверненні, датованому 1928 р., зазначено, що цей щомісячник адресовано також російськомовним українцям Волині) [2, с.246-253]; “Евангельская вера” (Лодзь, видавниче товариство “Компас”, 1932–1935 рр., редактор П. Отто) з додатком “Луч света”, названий редколегією “посібником для вивчення Св. Письма”; “Свет к просвещению” (Варшава–Лодзь, “Компас”, 1933–1939 рр., редактований за участю відомого голландського протестантського діяча Й. де Геєра) [3]; “Миссионерский вестник” з додатком “Уголок молодежи” (Варшава, 1928–1929 рр., редактор Л. Шендеровський, автори україномовних статей І. Семенин, В. Войта, В. Колодій); “Евангельский христианин”¹; (Варшава, 1931–1932 рр., редактор Л. Шендеровський).

Ще більшого поширення серед українців мали часописи, які виходили саме у Західній Україні, навіть і ті з них, що друкувались російською мовою, – адже вони розкривали життя місцевих громад і надавали перевагу місцевим авторам. Відтак, популярністю не лише серед волинян, а й галичан користувався баптистський часопис “Христианский союз”, що видавався у Кобрині² [4, с.24] в 1926–1928 рр. під редактуванням К. Ярошевича, Г.Буковича, Г. Сацевича. У першому ж номері журналу зазначалось, що він адресується українському читачеві.

Доходили до мешканців Західної України також окремі номери російськомовного баптистського журналу “Баптист Украины”, який виходив у Харкові (1924–1928 рр.). На його шпальтах систематично друкувались статті, написані українською мовою, присвячені українським історії і культурі, уривки з поезії Тараса Шевченка і Лесі Українки, матеріали, що розкривали життя євангельсько-баптистських громад не лише Східної, а й Західної України. Оглядачем релігійних подій у Галичині і на Волині був відомий баптистський діяч в Україні І. Кмета-Єфимович [5].

Однак найбільш авторитетним з-поміж євангельсько-баптистських громад Західної України довоєнного часу був україномовний журнал “Післанець Правди”, перший номер якого побачив світ у Рава-Руській в січні 1927 р. Загалом, баптисти-українці вже від створення перших громад плекали ідею свого україномовного видання. Та справжнього підготовчо-організаційного втілення ця ідея набула під час Першого Галицького з’їзду баптистів, що відбувся в с. Забір’я Равського повіту у 1925 р. На Другому Галицькому з’їзді баптистів уже створено редакційну колегію майбутнього видання. Його редактором призначено С. Білинського. У перших своїх номерах “Післанець Правди” проголошував: “Усім, хто живе у вільних країнах, може здатися дивним і незрозумілим суперечка про те, в якій мові проповідувати Слово Боже. Безумовно в тій мові, яка є рідною для віруючих... на Україні ж можливим є ще й досі зустрінути людей, що доводять, що українському народові треба нести світло Євангелії мовою російською. От при звичаїлися невільники до мови свого пана...” [6, с. 2]. У 1932 р. редакція журналу була перенесена до Львова, його редактором став відтоді Л. Жабко-Потапович, який підписав останній номер часопису у червні 1939 р., однак “Післанець Правди”, як і всі інші релігійні видання Західної України, був заборонений радянським режимом.

У 1929–1939 рр., спочатку у Львові, потім Самборі, виходив ще один україномовний баптистський журнал “Євангелист” під редактуванням П. Олишка. Оскільки його видавали баптисти, що брали активну участь у національно-культурному житті Галичини, а чимало статей часопису присвячувалось суспільно-політичним подіям у Західній Україні, його чимало номерів були конфісковані польською владою. До нас дійшло, фактично, лише кілька номерів, в яких проглядається бажання видавців до запровадження українських національних традицій у житті євангельсько-баптистського братства регіону. У них, приміром, ішлося про важливість святкування баптистами українських національних свят, плекання у своїй духовній роботі української мови, звернення до традицій українського господарського життя, зокрема до запровадження християнських кооперативів.

Окрім часописів протестантські видавничі центри у Лодзі, Кобрині, Кременці (тут діяло п’ятидесятницьке видавництво, котре друкувало також баптистську літературу) випускали чимало євангельських співаників, поетичних і прозових збірок (“Духовні співаники”, “Псалми”), проповідей українських і зарубіжних протестантських проповідників, посібників для роботи біблійних, молодіжних, жіночих гуртків, для вчителів недільних шкіл. Відтак, друкована продукція євангельсько-баптистських громад, яка поширювалась по усій Західній Україні, була важливим засобом ведення не лише місіонерської, а й релігійно-просвітницької діяльності. Особливе місце у ній займав друк і поширення Святого Письма і коментарів до Біблії; йдеться, головню, про російсько- і польськомовні видання; та від середини 30-х рр. почали з’являтися також невеличкі брошури з україномовними коментарями до окремих уривків з Нового Завіту (наприклад, “Короткий Біблійний покажчик” І. Підгорецького, 1932 р.). А найбільше протестанти у Західній Україні шанували Біблію в перекладі Пантелеймона Куліша, надаючи кошти на її нові наклади, що виходили за кордоном.

Ця література допомагала також у становленні релігійної освіти євангельсько-баптистського братства Західної України. У цьому становленні можна виділити два напрями. Перший – релігійна освіта на місцевому

¹ З 1933 р. почав виходити дитячо-молодіжний додаток до журналу “Воскресная школа”.

² Тут у довоєнний час діяв ще один євангельсько-баптистський видавничий центр, який друкував також Святе Письмо, євангельські співаники і поетичні збірки, польсько-, російсько- та україномовні переклади творів відомих діячів протестантського руху в Європі та США.

рівні, що полягала, переважно, в організації регіональних короткотермінових (зазвичай, тижневих або місячних) біблійних курсів, які забезпечували своєрідний постійно діючий семінар для проповідників, регентів, учителів недільних шкіл. У цей напрям входили також молодіжні і сестринські гуртки, групи дозвілля за різними професійними інтересами (курси городництва, ремісництва, домашнього господарства). Другий напрям релігійної освіти – професійна підготовка майбутніх пасторів, проповідників, місіонерів, обштинного активу. З цією метою керівними органами євангельсько-баптистських союзів створювались довготермінові (дво- чи трирічні) біблійні школи, такі ж за тривалістю курси для вчителів, регентів, працівників християнських видавництв Головним навчальним центром, що забезпечував цей напрям, була вже згадувана Баптистська семінарія у Лодзі, яку закінчили чимало євангельсько-баптистських пасторів, проповідників і регентів Західної України. Ще один навчальний центр існував у 20–30-х рр. у Бресті. Тут же часто проходили місячні курси польської мови, котру мав знати кожний, хто потребував офіційного дозволу влади на церковне служіння і проходив тест з усної і письмової мови [7, с.86-92]. Діяли також регентські дворічні курси у Горичеві на Волині [2, с. 254; 7, с.89-90].

Деякі лідери євангельсько-баптистського руху в Західній Україні, насамперед ті, що свого часу перебували за кордоном, набули релігійну освіту в США (зокрема, І. Семенина, В. Перетятко, І. Лукьянчук та ін. навчались у Російському біблійному інституті у Філадельфії, очолюваного В. Фетлером) і Європі: тут деякі баптисти навчались у польських (зокрема, у Варшаві та Данцігу), латвійських (Рига), німецьких (Гамбург), голландських (Лейден), чеських (Прага) протестантських навчальних центрах.

Отже, євангельсько-баптистський рух хоча й не був помітним чинником релігійного життя у II Речі Посполитій та її східних кресів, однак залишив у ньому слід своєю місією, просвітницькою, видавничою діяльністю. Завдяки налагодженню тісних взаємин із закордонними братніми церквами, євангельсько-баптистський рух, з одного боку, отримав можливість забезпечувати своїх вірних відповідною духовною літературою, створювати недільні школи, відкривати курси, засновувати різні гуртки, вести активне позаобштинне життя. Його майбутні провідники, місіонери, пресвітери студіювали богослов'я у провідних євангельсько-баптистських вищих навчальних закладах континентальної Європи і США.

Такою діяльністю євангельсько-баптистський рух у Західній Україні засвідчив Пізній протестантизм 1920–1930-х років у II Речі Посполитій, на відміну від Радянської України, де він до Другої світової війни фактично припинив своє існування, зберігав можливість повноцінного функціонування, попри різні юридичні і практичні перешкоди. Йому тут вдалося закласти фундамент початкової церковної інфраструктури і формування власного кадрового ресурсу. Це дозволило євангельсько-баптистським громадам у Галичині і на Волині адаптувати у своєму духовному, культовому, обштинному житті віросповідні принципи пізнього протестантизму, втілити їх у власній освітній та літературній практиці, зробивши своє розмаїте братство невід'ємною частиною загальноєвропейського баптизму, а також підготувати свій подальший розвиток в Україні у повоєнний і сучасний періоди.

Джерела та література

1. Про видавничу діяльність протестантів у II Речі Посполитій в 20–30-х рр. XX ст. див.: Kłaczko. J. *Protestanckie wydawnictwa prasowe na ziemiach polskich w XIX i pierwszej połowie XX w.* / Kłaczko. J. – Toruń. – 2008.
2. Любашенко В. І. *Історія протестантизму в Україні* / Любашенко В. І. – Львів : Просвіта, 1995.
3. Бородинська Л. *Видавнича та освітньо-виховна діяльність євангельських християн у Польщі (1918–1939 рр.)* / Бородинська Л. // Волинські наукові студії. Рівне. – 2010. – № 2. // <http://www.univerua.lv.ua/VNS.php>
4. Марійчук Д. *Місіонер у жовтій сорочці* / Марійчук Д. // Післанець Правди. Чикаго. – Дорога Правди. – 1977. – № 6–8.
5. Див., зокрема, його статті: Єф[имович]. І. *Західна Україна*. / Єфимович І. // *Баптист України*. Харків – 1927. – № 7- 10; Єф[имович]. І. *Пробудження серед українців* // Там само. – № 1-11; Є.[фимович] І., Б[ілінський] С. *Об'єднання українських баптистів на Західній Україні* / І. Єфимович, І. Білінський // Там само. – 1928. – № 3.
6. *Звернення до читача* // Післанець Правди. Рава-Руська. – 1927. – Ч. 2. – С. 2.
7. Лисовская Т. В. *Религиозно-просветительская деятельность протестантских организаций на территории Полесья в 1921–1939 гг.* / Лисовская Т. В. // *Трансфармация культуры і грамадства беларускага Палесся: мінулае, сучаснасць, перспектывы: матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі, 15–16 сакавіка 2002 г.* – Брэст. – 2003.

Petriv N. Ya. The publishing and educational activities of the Evangelical and Baptists communities in Western Ukraine in the 20-30 years of the XX century, as an important part of missionary work.

The article is examining the missionary and educational activities of Evangelical and Baptist communities in Galicia and Volyn as a part of the Second Polish Republic. At first, author gives some information about the foreign missions which were conducted in Galicia and Volyn (mainly) by European protestant preachers and missionaries. After that, the author pays attention to Evangelical and Baptist magazines which were spread in Western Ukraine in 1920-30 years of the XX century. Finally, the author gives information on the role of religious periodic in religion education of the Baptists faithful.

Key words: Baptists, Evangelicals, missions, Western Ukraine, Second Polish Republic.

Петрив Н. Я. Издательско-образовательная деятельность евангельско-баптистских общин на территории Западной Украины в 20–30-х гг. XX века, как важная составляющая миссионерской деятельности.

В статье рассмотрено миссионерско-просветительскую деятельность евангельских и баптистских общин в Галичине и на Волини в составе II Речи Посполитой. Рассмотрено деятельность иностранных христианских миссий, действующих в регионе. Также автором проанализировано евангельско-баптистскую периодику, которая была распространена на территории современной Западной Украины в 20-30-х гг. XX в. В конце автор анализирует влияние конфессиональной периодики на образование последователей евангельского христианства и баптизма в Галичине и на Волини.

Ключевые слова: баптисты, евангелисты, миссии, Западная Украина, II Речь Посполитая.